

15. См.: упомянутую ранее статью Б.А.Малицкого в журнале «Наука та наукознавство», 2011, №4. – С. 51-67.

16. См.: Нобелевская премия. Лауреаты. Иллюстрированная энциклопедия / пер. с англ. Л. Гуськовой. – М.: Эксмо, 2009. – С. 286-291.

SUMMARY

The article is devoted to the explication of such philosophical categories as “Scientific Time”. These concepts are justified as important components of the philosophical analysis of the scientific mind.

М.А. ЛЕПСЬКИЙ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ВИКЛИКИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК»

Методологічні виклики теорії розвитку пов'язані як з постмодерністської спробою деконструкції гносеологічного визначення сутності «розвитку», так і з постнекласичною раціональністю, яка поставила під сумнів ряд суттєвих атрибутів, відображених у понятті «розвиток». Це виклик визначений потребами зцілення «розвитку», холістичного усвідомлення системного підходу до розвитку людства та стосується синергетичної парадигми, яка критично відноситься до стійкості складних систем, та заперечує лінійну спрямованість у суттєвих ознаках розвитку. Не менш важливим є дослідження базових форм відображення, цілісних образів, які визначають смислове поле інтуїтивно зрозумілого, живого відбиття розвитку як особливого виду соціальних змін. Запропонована стаття за мету має дослідження обривів відповіді на ці методологічні виклики щодо визначення поняття «соціальний розвиток».

Кожна мова має специфіку смислового наповнення поняття, так в українській мові етимологічне значення «розвитку» має щонайменше два образних навантаження. У першому значенні, «розвиток» пов'язується з корінням «виток», який у свою чергу, відзначає - 1. Закручена частина чого-небудь виткого, звивистого, закруток. 2 Один оберт гвинтової спіральної лінії, нарізки, дротяної обмотки» [1, С.262]. А розвиток у цьому образному значенні є вихід з циклічності, зміну усталеного, перехід на щось нове або новий виток. Але образ відходу від циклічності необхідно відмітити для подальшого дослідження. Це власне, часто-густо, доводилось у спіральній лінії спрямованості розвитку як наочній характеристиці діалектичних законів «заперечення заперечення» та «взаємного переходу кількісних змін у якісні».

У другому значенні, значеннєве коріння це є семантика «витік, витоку», місця, де ріка бере початок» [1, С. 261], розвиток набуває значення «розгортання початку», відбування чогось після «якісного стрибка» (результату закону взаємного переходу кількісних змін у якісні), проявлення сутності та розпакування цього процесу. Нова якість, як процесуальна течія, визначає формування нової міри об'єкта.

Відносно осмислення розвитку опорними у етимологічному значенні є образи, по-перше, «розривання замкненого кола якогось усталеного та циклічного процесу», будь-то повсякденності, будь-то, як у С. Франкла «замкненого кола існування заради існування», по-друге, образ «розгортання з витоку», генезис чогось після з'явлення, народження, якісного стрибка, розпакування потенціалу набуття нової міри.

О.П. Огурцов звертає увагу на те, що «термін «розвиток», зокрема німецьке слово *Entwicklung*, не відповідає тому змісту, яке вкладається у це поняття. Справа у тому, що у нашому уявленні розвиток – це таке перетворення форм, яке завжди передбачає нововведення, прирощення, утворення нового» [2, С.9.]. Це суттєва ознака розвитку - наявність нововведення, прирощення, утворення, як розгортання нового стосується єдності змісту та форми цілісності, але це не одна-єдина атрибутів розвитку.

Разом з тим необхідно враховувати, що зміст розвитку - це не лише уявлення про існуючі потенції, але й уточнення змісту категоріями «оригінальність та випадковість

відкриття, інновації, творчості та інших» (О.П. Огурцов). Саме це суперечить класичному визначенню розвитку.

У вітчизняному суспільствознавстві та філософії класичним є визначення категорії «розвитку», як незворотної, спрямованої, закономірної зміни матеріальних та ідеальних об'єктів, тоді як звичайні зміни характеризуються зворотністю, циклічністю, відтворюваністю. Часто зміни бувають випадковими, безсистемними, поодинокими, що свідчить про відсутність закономірності. Якщо зміни не мають спрямованого характеру, то це показник відсутності попередньо накопичених передумов. Тому такі процеси позбавлені внутрішнього взаємозв'язку, властивого саме розвитку. Іноді під розвитком розуміють якісну зміну основи існування об'єкта – перетворення світоглядної основи свідомості (Г. Гегель, І. Кант) або способу виробництва (К. Маркс) [3, С.11].

У класичному визначенні найважливішими атрибутами розвитку є незворотність, спрямованість та закономірність зміни, які є протилежними випадковості, безсистемності та поодинокості, як незакономірності. Часто-густо втрачається або не акцентується увага на внутрішній детермінації взаємозв'язку протилежностей як здійснення закону «єдності та боротьби протилежностей» у визначенні протиріччя як джерела розвитку. При цьому необхідною є сукупність атрибутивних характеристик. На це звертає увагу Є.Г. Юдін. На наш погляд, не менш важливим для визначення розвитку є врахування внутрішнього взаємозв'язку та якісних змін у цьому процесі.

Так, у Є.Г. Юдіна «лише одночасна наявність усіх зазначених властивостей виділяє процес розвитку серед інших змін: зворотність змін характеризує процес і функціонування (циклічне відтворення постійної системи функцій); відсутність закономірності характерна для випадкових процесів катастрофічного типу; при відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватись, і тому процес лишається характерної для розвитку єдиної, внутрішньої зв'язаної лінії. У результаті розвитку виникає новий якісний стан об'єкту, що виступає як зміни його складу або структури (тобто виникнення, трансформація або зникнення його елементів та зв'язків» [4, С.561].

Раніше наведені базові опорні образи надають усвідомлення демаркації та диференціації різних процесів. Це схоплено у наданій цитаті Є.Г. Юдіна, але потребують певних уточнень. Напряму аналізу демаркації різних видів змін, які є рівно покладеними «розвитку», спрямований на уточнення смислового предметного поля. Разом з тим, кордони предметного поля потрібно уточнити. Не викликає сумніву розрізнення функціонування як циклічного відтворення активності структури або навіть відтворення системи функцій, на відміну від розвитку на основі зворотності/незворотності змін.

Закономірність та незакономірність є критеріями розрізнення розвитку та випадкових змін, але розширення випадковості у бік катастрофічного типу не є доцільним, оскільки катастрофа може бути цілком закономірним результатом регресивного розвитку. Вірно визначається у закономірності як критерію демаркації – єдина внутрішня зв'язана лінія розвитку. Але сама ця лінія може бути висхідною – прогресивний розвиток, крайнім етапом якого є стрибок до якісно нового стану, як революція, або низхідною – де міра визначена кризою з подальшим якісним незворотнім спрощенням та руйнуванням - катастрофою.

Випадкові зміни також не можуть бути однозначно зведені до катастрофічних, дійсно нещасний випадок має місце у соціальному житті як неочікуване зчеплення факторів, але зчеплення факторів може бути позитивним відомим як вдача, везіння, які не є очікуваними та оцінюються як несподівано бажаними. Випадкові події, що оцінюються, мають велике значення у відображенні сценарного мистецтва у понятті «перипетія», як зміні стану головних персонажів з щастя на нещастя або навпаки. Необхідно визнати, що випадкові події у дійсності відображають суб'єктні дії по «виправленню лінії розвитку», тому випадкові події визначають суб'єктну діяльність як фактор розвитку у виборі лінії розвитку, якщо є хоч якийсь шанс для цього. До того ж випадковими, часто-густо, суб'єкти визначають неусвідомлені або детерміновані іншими суб'єктами (іншими за суб'єктністю або іншомасштабними суб'єктами). Випадковість для усвідомлення з позиції того чи

іншого суб'єкта відцентрована цією позицією, але може відображати закономірність неусвідомленого суб'єктом процесу (об'єктивного, масового, або прихованого від візії суб'єкта, за його горизонтом світосприйняття або іншого масштабу).

«Соціальний розвиток», як видове поняття відносно родового «розвиток», містить загальні ознаки феномену, що ним позначається, та має суттєві особливості. Воловик В.І. серед них зазначає такі: специфіка основного фактору, що обумовлює соціальні зміни, а саме людського фактору, якою є цілеспрямована діяльність; специфіка об'єктів, що змінюються, у якості яких виступають результати минулої діяльності людей (матеріальна і духовна культура, люди, об'єднання людей, соціальні організми); включеність у соціальний розвиток результатів спрямованих, незворотних і закономірних соціальних змін і осмислення їх, відображення у суспільній свідомості соціальних організмів. Тому на думку автора, з якою ми солідаризуємось, «соціальний розвиток» є гранично загальне поняття, категорія соціальної філософії для позначення відображуваних у суспільній свідомості цілеспрямованих, незворотних і закономірних змін соціальної реальності – об'єктів матеріальної і духовної культури як об'єктивних і необхідних результатів минулої діяльності, а також поколінь людей, здійснюючих ці зміни і, разом з тим, таких, що змінюють самих себе у їх сучасній діяльності [5, С.141-142].

На наш погляд, будь-який соціальний розвиток як розвиток взаємодії між людьми, визначений суб'єктною діяльністю, як спрямування та, якщо потрібно, виправлення випадковості негараздів, тому проблемна орієнтація є основною у людському розвитку, у будь-яких його проявах та видах. У цьому має відображення суб'єктної свободи вибору. Це можливо визначити як *закон суб'єктної визначеності спрямування соціального розвитку, здійснення об'єктивних суспільних потреб відбувається у суб'єктній діяльності*. Цей закон має відображення у суб'єктному вирішенні колізій, як зіткнення суб'єктів у здійсненні власної діяльності. Наслідком цього закону є масштабування діяльності суб'єктів, які опиняються в управлінській підсистемі, як центрі прийняття рішення про подальший розвиток, або у суспільній точці бі- або поліфуркації. Управлінська підсистема масштабує силу рішень у солідарності, об'єднанні, коли «тіло» (народні маси) охоплюється діяльністю з її цільовими ідеями.

Звідси - можливості з'явлення лідерів «мрії про волю та справедливість». Прикладами, лідерів ланцюгової реакції діяльності, як відображення суспільних потреб, є і Жанна Д'Арк, Козьма Мінін та Дмитро Пожарський, й інші діячі історичних подій зі значним процесом самоорганізації у розвитку.

Повертаючись до думки Є.Г. Юдіна про виникнення, трансформації та зникнення елементів та зв'язків, акцент робиться, перш за все, на структурних змінах. Структурні зміни здійснюються під впливом різних процесів – наприклад, становлення структури (як генетичне структурування), вдосконалення функціонування (функціональному домінуванні або у структурно-функціональній єдності), відновлення структури після пошкодження або, навпаки, деформація під впливом руйнуючих факторів, руйнування віджилих нефункціональних структур та їх заміщення (як ремесло обслуговування гужового транспорту витіснено сферою обслуговування автомобільного транспорту, та таке інше). Структурні зміни характеризують не лише новий якісний стан, як визначення прогресивного розвитку, а може бути інший стан структури, як деформація або руйнування. При цьому це може відображати як внутрішньо зв'язаний стан, так і реакцію на зовнішні впливи, як «соціальна хвороба», «деформація», «адаптація», «руйнування» та «опір впливу» (з такими характеристиками як гіпертрофія або гіпотрофія). При цьому розвиток може бути уповільненим, зупиненими, та, навпаки, прискореним та вибуховим.

Трансформація, на наш погляд, відображає таку зміну форми, яка вже визначена у майбутньому, як перехід від одного проявленого стану об'єкта до іншого. У трансформації зовсім не заперечується зміна змісту, але доводиться виявлення цих змін через форму. Трансформація, часто-густо, передбачає зміну цілісності, яка спостерігається, або зміну частини цілісності, яка має значний вплив на стан цілісності.

Відносно єдності, характеристики цілісності органічної системи (тієї, яка існує об'єктивно, на відміну від системи, як гносеологічного відображення у свідомості) розвиток відображає зміну цієї цілісності, як якісно нового стану або іншого стану, як прогресу або регресу. Випадкові, зовнішні деформації (як і привнесені внутрішні впливи) та трансформації міри не є закономірними для внутрішнього розвитку, а розглядаються як «хвороби», «пошкодження», які можуть отримати незворотного характеру руйнування сутності – «смерті» органічної системи. Остання закономірно визначена мірою життя та мірою смерті, руйнування її живучості, незворотне зруйнування міри життя системи. На наш погляд, міра життя системи визначає суттєві характеристики стану та її розвитку, а міра смерті її руйнованість. І це властиво як для біологічних, так і соціальних органічних систем.

У системному аналізі виокремлюють динамічну та статичну складність (за Джозефом О'Коннором і Іаном Макдермоттом). Разом з тим, розвиток як вихід на новий якісний рівень буття визначає динамічну (багаторівневу та багатоманітну) складність на відміну від статичної, кількісно-елементної складності. Наприклад, динамічна складність розвитку людини визначає розвиток на основі існування до душевного та духовного набуття життєдіяльності людини. Складність як емерджентність визначає розвиток як поглиблення або сходження у розвитку, у вирішенні соціальних та індивідуальних потреб, що закріплюється зокрема у соціальній інституціалізації, як структурно-функціональній визначеності, та об'єктивації діяльності в цілому [6].

Перипетії категорії «розвитку» безпосередньо пов'язані з відокремленням «прогресивного» та «регресивного розвитку». Прогресивний розвиток розглядається як спрямований на отримання нового якісного стану органічної системи, ускладнення його у значенні не стільки статичної (збільшення елементів), скільки динамічної складності (емерджентності), виявленні якісно нових інтегрованих властивостей, які не зводяться до властивостей елементів, що її складають. Прогресивна ідея втрачала свій потенціал у лінійному спрощеному вигляді, як образу «залізничного шляху» – прямого та ясного, що став символом індустріальної модернізації. Спрощене та механістичне розуміння прогресу зробило шкоду змісту «розвитку» в цілому, оскільки спробувало доводити лише утопічну ідею статичного блага, чи то у суб'єктивному соціальному вдоволенні, чи то у об'єктивному (позитивістському, контівському, вдосконаленні людської природи).

На думку О.П. Огурцова, «вивчення історії науки пов'язане зі з'ясуванням методологічних функцій категорії «прогрес», його змістом і можливостями, використанням при аналізі руху наукового знання. Поняття «прогрес» вводить ціннісну складову в аналіз розвитку, ту систему відліку, яка вважається абсолютною, пріоритетною, загально визнаною. Історичний прогрес розвивається суперечливо, заплутано, непоодинокі в історії випадки зигзагоподібного і навіть позаднього руху. Абстрактне уявлення про прогрес лише проєціює результат на висхідний пункт і витягує історію в одну-єдину лінію... Аналіз прогресу пов'язаний з усвідомленням історичних можливостей, багатоманітних варіантів історичного розвитку, тих, що, існували, але не отримали подальшого розгортання і здійснення» [2, С.9].

Регресивний розвиток визначає спрощення організації органічної системи у значенні емерджентності, перехід на якісно нижчий стан органічної системи. Це архаїзація суспільства, як повертання до піратства, торгівлі людьми, кримінальним технологіям (наркоторгівлі та таке інше) паразитування, руйнування динамічної складності життя у спрощенні минулого, навіть з новими технічними засобами та технологіями. Цей процес Умберто Еко розглядав як повертання до нового середньовіччя. До такого регресивного спрощення можливо віднести олігархічно-клановий устрій у демократичному суспільстві, та навіть, можливість відновлення тиранії.

У логіці регресу необхідно відзначити досягнення кризи у структурній та функціональній надмірній напрузі цілісності та, навіть, розвиток аж до антагоністичних протиріч, які неможливо вирішити без зруйнування системи (для органічної системи це є катастрофа). Прикладами є революційні зміни як руйнування старих систем країн. Криза,

як гранична напруженість цілісності системи, може вивести її (цілісність) на оновлення отримання нових якостей, а може привести до катастрофи.

Відпрацювання типології прогресивного та регресивного розвитку визначило сумнівність критерію «незворотність», оскільки спроби критеріально-лінійного дослідження, як жорсткої детермінації, виявило можливість зміни та переходу прогресивних тенденцій у регресивні, та навпаки. Прогрес та регрес, стали розглядати у контексті флуктуацій, нестійкості, невизначеності, оскільки критеріями обирались окремі показники, без системної інтеграції (агрегації). Сучасні дослідження прогресу та регресу потребують емерджентних властивостей розвитку цілісності. З іншого боку, критика концептуальної значущості прогресу та регресу призвела до відмови від визначення всесвітніх історичних процесів у ствердженні локального, як замкненого відокремленого від цілісності людства, актуалізації проблеми «свої – чужі», як спрощення та руйнування принципу «єдності у багатоманітності».

Давньоперсидський пророк Заратустра (Зороастр) близько 3000 років тому висловив ідею про те, що «в кожному аспекті нашого життя присутніми є елементи випадковості, вибору та зумовленості. Може бути, свобода вибору все ж таки не ілюзія. Однак вибір – тільки одна з трьох складових. А ось взаємодія вибору, випадку (хаотичності) та зумовленості (законів природи), справді, підносить чимало сюрпризів [7, С.53].

Зміст поняття «розвиток» ставить проблему визначення та погодження процесів діяльності (суб'єктивної, проблемно-діяльній складовій розвитку), випадковості (хаотичної складовій розвитку), зумовленості (об'єктивної, закономірної складовій), а також взаємодії, що має визначеності інтерсуб'єктивної (синхронної взаємодії суб'єктів), понадсуб'єктивної (діахронної взаємодії, наприклад, як у сталому розвитку міжпоколінної взаємодії), метасуб'єктивної взаємодії (різномасштабної взаємодії) та у холистичному (результуючому, інтегральному) процесі.

Тому механістичні, абстрактні (спрощені) концепції прогресу поступають місце тим концепціям, які мають погодження простору-часу та об'єктивного та суб'єктивного, тобто заперечують метафізичність та догматизм, вимагають діалектичного підходу. Як ще зауважував Б.М.Кедров «діалектика – це вчення про розвиток всього, що існує, до того ж, по-перше, про розвиток, який розуміється не спрощено, не огрублено, не збідніло, як просте збільшення (зростання) або зменшення, а у всьому його багатстві та багатоманітності. А по-друге, про розвиток не тільки зовнішнього світу (природи та суспільства), а й наших думок, понять, пізнань, тобто не тільки одного об'єктивного, а ще відображеного цього об'єктивного у нашій голові» [8, С.18]. Також у іншому місці він нагадує одне з головних положень діалектики – все залежить від місця, часу та умов (обставин), стверджуючи, що відверненої, абстрактної істини немає, істина завжди конкретна [8, С.44].

Механістична теорія прогресу «пробуксовувала», оскільки має абстрактний не конкретний характер, метафізично догматизувала один критерій, а цілісність розвитку передбачає багатоманітність єдності. Саме тому у якості альтернативи (або замісника) механістичного лінійного прогресивного розвитку за аналогією з біологією стали розглядати соціальну еволюцію, за П. Сорокіним «соціальну генетику» як позитивно спрямовану соціальну самоорганізацію розвитку (у цьому підході особливе значення також має концепт «аутопоезиса» Умберто Р. Матурані та Франсиско Х. Варелли).

Сінергетичний виклик також поставив багато методологічних питань до усвідомлення розвитку. З одного боку, з'явилися спроби у сінергетиці розглядати розвиток як порядок зменшення негентропії, з іншого боку, важко заперечувати, що якісний стрибок та динамічне ускладнення не можливо без діалектики ентропії та негентропії, порядку та хаосу, оскільки завжди віджилий порядок руйнується та формується новий. Але з'явилися спроби абсолютизації не порядку, а хаосу, це відома концепція «управління хаосом» Стіва Манна, яка стала використовуватися у міжнародній політиці.

Викликом теорії розвитку стала теорія стратегічного управління, яка відобразила зростаючу роль масштабних суб'єктів, що діють у довгостроковій перспективі задля

отримання конкурентних переваг у інституційній цілісності. Провісником цієї теорії став П. Друкер у запереченні лінійного, екстраполяційного прогнозування, визначив підвищення ролі цілісного, стратегічного управління. Не менша методологічна складність внесена підміною теорії розвитку теорією модернізації, як «осучаснення», що починалася з відмови від відсталого, архаїчного, а привела до ствердження західоцентризму. Прихованим змістом з'явилося визначення центрів (суб'єктів модернізації) та периферії (тих, хто тиражує досвід або наслідує).

Ці виклики визначили таке. По-перше, потреби дослідження формування метасистеми, у якій боротьба, солідарність суб'єктів стає внутрішньою, об'єктивні процеси та суб'єктивна об'єктивація (у формуванні світових інституцій, глобалізації сфер суспільного життя тощо) визначена глобальними властивостями та зв'язаністю життя. По-друге, розвиток як динамічне ускладнення характеризується поступовим ускладненням сфер об'єктивації - технічної, інформаційної, віртуальної, вже обговорюється можливість інноваційної сфери, яка також емерджентно зв'язує життя. По-третє, у розвитку загострюється протиріччя між порядком та хаосом, управлінням та самоорганізацією, оскільки холистичність розвитку потребує дослідження єдності та боротьби хаосу і порядку у швидкоплинних якісних змінах, стабільність соціальних систем знаходиться під тиском технологій (заколотів, революцій тощо). По-четверте, лінійність розвитку, як абстракція, руйнується конкретністю розвитку, яка відображається у подіях якісних змін, залишивши поза сумнівів лише спрямованість, як «вузлову лінію мір» (за Г. Гегелем) цілісності та гармонізації людства, суспільства, спільнот та людини. Підвищується значущість у розвитку конкретного досвіду, про це переконливо пише Джеймс Скотт, визначаючи для його відображення поняття «метис», як контекстуальне та специфічне практичне знання, відмінне від «техне» - логічного та універсального [9, С.507-508]. Лінійність розвитку абсолютизує універсальний шлях розвитку, у той час як холистичність розвитку відображає єдність у конкретних якісних змінах, у їх багатоманітності.

Важливими, на нашу думку, у розвитку, як понятті, є визначення єдності онтологічного, гносеологічного, праксеологічного, аксіологічного, холистичного аспектів. Онтологічний аспект доводить розвиток як буття людини та суспільства, об'єктивний, закономірний, незворотній характер якісних змін у житті людства. Гносеологічний аспект відображає ці об'єктивні, закономірні, незворотні, якісні зміни у житті людства у соціальному пізнанні, у суб'єктній свідомості. Практичне знання, відмінне від «техне» - логічного та універсального [9, С.507-508]. Лінійність розвитку абсолютизує універсальний шлях розвитку, у той час як холистичність розвитку відображає єдність у конкретних якісних змінах, у їх багатоманітності.

Важливими, на нашу думку, у розвитку, як понятті, є визначення єдності онтологічного, гносеологічного, праксеологічного, аксіологічного, холистичного аспектів. Онтологічний аспект доводить розвиток як буття людини та суспільства, об'єктивний, закономірний, незворотній характер якісних змін у житті людства. Гносеологічний аспект відображає ці об'єктивні, закономірні, незворотні, якісні зміни у житті людства у соціальному пізнанні, у суб'єктній свідомості. Практичне знання, відмінне від «техне» - логічного та універсального [9, С.507-508]. Лінійність розвитку абсолютизує універсальний шлях розвитку, у той час як холистичність розвитку відображає єдність у конкретних якісних змінах, у їх багатоманітності.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Вид. друге, виправлене. / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – К.: Аконті, 2003. – Т.3. – 862с.
2. Огурцов А.П. Философия науки: двадцатый век: Концепции и проблемы: В 3 частях. Часть третья: Философия науки и историография. – СПб.: Изд. дом «Мирь», 2011. —336 с.
3. Гавриленко І.М. Соціальний розвиток. Навчальний посібник /І.М. Гавриленко, П.В. Мельник, М.П. Недюха. – Київ, Ірпінь, ДПС України, 2001. – 484 с.
4. Юдин Э.Г. Развитие // Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983. – С.561-562

5. Воловик В.І., Лепський М.А., Бутченко Т.І., Краснокутський О.В. Основи соціальної філософії Навчальний посібник /За загальною редакцією В.І. Воловика. – Запоріжжя: Просвіта, 2011. – 320с.

6. О'Коннор Дж. Искусство системного мышления: Необходимые знания о системах и творческом подходе к решению проблем /Джозеф О'Коннор и Иан Макдермотт. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2006. — 256 с.

7. Гараедаги Дж. Системное мышление. Как управлять хаосом и сложными процессами. Платформа для моделирования архитектуры бизнеса. – Минск: Гревцов Букс, 2010. – 480 с.

8. Кедров Б.М. Беседы о диалектике. Шестидневные философские диалоги во время путешествия. Изд.3-е стереотипное. – М.:КомКнига, 2007. – 240с.

9. Скотт Дж. Благими намерениями государства. Почему и как проваливались проекты улучшения условий человеческой жизни. Пер. с английского Э.Н.Гусинского, Ю.И.Турчаниновой. – М.: Университетская книга, 2005. - 568 с.

SUMMARY

This article examines the horizon answers to methodological challenges of modern deconstructionist essential characteristics in the definition of "social development".

Л. Д. КРИВЕГА

ТУАРЕГИ КАК СОЦИОКУЛЬТУРНЫЙ ФЕНОМЕН

В эпоху тотальной глобализации еще сохраняются социокультурные образования, которым удается сохранять свою идентичность почти нетронутой, несмотря на сильные потоки внешних воздействий. Одним из таких «островков», противостоящих, в определенном смысле, современной цивилизации, являются *туареги*. У многих современных людей слово «туарег» ассоциируется с немецкой маркой автомобиля – Volkswagen Toureg, который производится с 2002 года. Однако этническая группа берберов под названием *туареги* имеет тысячелетнюю историю и именно ее удивительная способность преодолевать природные и социальные препятствия была заимствована автомобильным концерном для новой модели кроссовера.

Что касается *степени изучения* заявленной проблематики, то в этом направлении первое научное исследование туарегов провёл Анри Дюверье [1]. Среди современных исследователей этой проблематики следует отметить работы В. И. Травиной [2], И. Аль-Куни [3], П. Гвин [4], А. Редько [5] и ряд других авторов. Однако фрагментарность, узкоотраслевое освещение проблемы (историческое, этнографическое, политологическое и др.) не дают комплексное представление об туарегах, потому *целью* написания статьи выступает осмысление туарегов как социокультурного феномена. Толчком к написанию статьи послужило и посещение автором этой статьи Алжира, знакомство и изучение жизни туарегов в реальном контексте.

Социокультурный аспект исследования предполагает выяснение характерных черт социального бытия туарегов, ценностных ориентиров в их социальном обустройстве и практике государственного строительства. Социокультурный подход, при котором объект исследования предстает в единстве культуры и социальности, предполагает существование определенной развивающей социокультурной среды, в которой существуют туареги и которые воспроизводят свою оригинальную культуру, неповторимую «самость». Предлагаемый дискурс предполагает освещение атрибутов и ценностей повседневной жизни, ориентиров современного развития этноса и проблем его вхождения в мировое глобализованное сообщество.

Современный ареал расселения туарегов находится в Северо- Западной Африке и затрагивает окраины пяти государств – Нигер, Мали, Алжир, Буркина-Фасо и Ливию. Из 5,2 млн. представителей этого этноса в Нигере проживает – 1,72 млн чел., в Мали – 1,44 млн чел., в Алжире –1,025 млн чел., в Буркина-Фасо – 600 тыс. чел., в Ливии – 557 тыс. чел. [6].

Территориальное разделение туарегов дополняется языковым – используются арабский, французский и тамашек языки. Так, тамашек — язык юго-восточной